

k diferenciacii týchto dvoch fonem³ v domacom pravopisnom uze Pôvodny predpoklad vychádzal z toho, že hoci už pred niekoľkými storočiami nahradil domáci jazyk pôvodnu uradnu nemčinu, jej pravopisny vzor (pri zapisovaní **h** a **ch** sa naďalej zachovával v niektorých odborných a právnych terminoch, ale aj v nemeckých vlastných menách (*wachter richtar* – vždy so zložkovým **ch** u oboch autorov, *Hattinger Haltman Majerhofer* u oboch autorov v tejto podobe) Napriek tomu vyskyt iných dvoch nemeckých slov v našej sonde tento náš pôvodny predpoklad rovnako spochybňuje U zapisovateľa A sa štyrikrát stretávame s nemeckým slovom, vždy je v tvare inštrumentálu plu-ralu (*straichami*) s náležitou grafemou **ch** To iste slovo sa nachádza trikrát aj u zapisovateľa B v podobe *strahami* U obidvoch autorov je to v sulade s ich preferovanou grafemou Rovnako aj nemecké vlastne meno Wilhelm v dvoch varianatoch *Vilhelm* i *Vilchelm* u autora B prispieva k spochybneniu Ak prijímame názor, že prítomnosť istej formy nemeckého jazyka neprispela k diferenciacii nami sledovaných fonem, opierame sa aj o situáciu v spišských nareciach, kde je v širšej miere miestami ustalená realizácia [h] namiesto [x] (porov Krajčovič, s. 280) V Sariši je tento jav zužený na tri ostrovčeky, ako to vidno v Atlase slovenského jazyka (1968) Ide o lokality v okolí najväčších šariských (stredovekých) miest Bardejova, Sabinova a Prešova (možno este pravdepodobnejšie Solnej Bane alebo Solivar, dnes su súčasťou Prešova), kde bol nemecký živel dokazateľne prítomný

Hoci je predchádzajúce porovnanie zapisovateľmi preferovaných grafem pomerne mechanické, treba z neho vyťažiť, čo ponúka Napoveda napr., že menej exterémne uprednostňovanie jednej grafémy pred druhou u „autora“ A (68 %–32 %, B 94 %–6 %) svedčí o jeho väčšej objektivite, ako to už naznačil aj väčší výskyt domácich asibilovaných tvarov v textoch tohto „autora“ Porovnanie zapisovateľov uvádzame v tabuľkách

Prehľad použitia náležitej grafemy za fonemy [h] a [x] v textoch zapisovateľa A a zapisovateľa B

zapisovateľ A	grafema za fonemu	
	naležitá	nenaležitá
a) pred vokalom	17 h + 8 x = 25	2 h + 42 x = 44
b) pred sonórou	5 h + 2 x = 7	1 h + 6 x = 7
c) pred znelym konsonantom	1 h 1	
d) pred neznelým konsonantom a pred pauzou	21 x 21	5 h 5
spolu	54	56

³ V nemčine popri sebe existujú obe fonemy v rozdielnej grafickej podobe, hoci fonema [h] je dnes distribučne obmedzená len na začiatok slova Zaujímavé je, že však bolo zistiť aký bol stav pred príchodom nemeckých kolonistov na naše územie

zapisovateľ B	grafema za fonemu	
	naležitá	nenaležitá
a) pred vokalom	33 h + 2 x = 35	20 h + 8 x = 28
b) pred sonórou	9 h 9	5 h 5
c) pred znelym konsonantom	1 h 1	
d) pred neznelým konsonantom a pred pauzou		1 x 38 h 38
spolu	46	71

Ak ďalej budeme venovať pozornosť už len zapisovateľovi A, ktorého na základe uvedených faktov považujeme za „objektívnejšieho“, zostane nám vysvetliť neadekvatne vysoký výskyt grafemy **ch** oproti grafeme **h** v pozícii maximálnej fonologickej diferenciacie, pred vokalom a pred sonorou v rámci slova v jeho textoch Pre úplnosť uvádzame všetky prípady *horel hutorel Sedelneho hute huncutoch 2x zlahodil ho Hanusa hanba toho zbreha hutnickeho nemohol 3x halvu (holbu) – 7x Bochu Kochut 2x ochen drucheho 6x druchemu drucha druchim istecho slucha svojecho kremtecho takovecho banskecho Pececho zelenecho mladsecho vlastnecho vichana 3x nocnecho 2x zlecho 2x Srocinskecho 2x nemochol prisachac prisasnecho hutnickecho sachal* Pomer je 17 náležitých fonem oproti 42 nenáležitým fonemam Pre šarišské narečia je typická oslabená znelosť spoluhlasky **h**, A tak tu možno u starších ľudí počuť podoby ako *shanac shinuc roshodnuc se* (Buffa, 1995, s. 105) Autor monografie o šarišských narečiach dokonca uvádza jednotlivé prípady výskytu slov ako je *xvizda Potxradze pot xlavu s xrebenem ot vladu* Ide o jednotlivosti lokalizované prevažne na zapad od Sabinova a na sever od Bardejova, čiže o okrajové lokality areálu, kde, ako vieme, sa dlhšie udržiavajú historické jazykové javy ako v centrálnych lokalitách Ide zväčša o prípady výskytu nenáležitého (nepôvodného) **ch** pred sonorami, prípadne pred znelou parovou spoluhlaskou – a také prípady máme aj v našej sonde (*3x chrichu chrobu 2x ochna*)

Ak na základe výskytu asibilovaných tvarov u nášho autora všetkým jeho tvarom pripíšeme 68 % mieru pravdepodobnosti nositi, môžeme teoreticky predpokladať, že v čase zapisu textov našej historickej jazykovej pamiatky bola situácia vo vyslovnosti foném [h] a [x] veľmi rozkolísaná, pravdepodobne nielen na území Šariša Treba predpokladať, že najprv sa ustálila vyslovnosť pred vokalmi Zaznamenané prípady výskytu obmedzenej znelosť [h] pred sonorami v okrajových lokalitách šarišského regiónu, by svedčili o doznievaní tohto procesu Tieto naše zistenia by mohli podporiť názor, že o vyslovnosti [h] a [x] v niektorých regiónoch a lokalitách východoslovenského makroareálu sa rozhodovalo približne pred jeden a pol storočím a že katalyzátorom tejto kryštalizácie bola prítomnosť (susedstvo) takeho fonologickeho